

GOTOWOŚĆ MIESZKAŃCÓW GMINY DALESZYCE DO PODEJMOWANIA ODDLONYCH INICJATYW ZWIĄZANYCH Z ŻYCIEM KULTURALNYM

Raport z diagnozy partycypacyjnej

Spis treści

Wstęp.....	2
Cel badań i oczekiwane rezultaty	3
Podstawa teoretyczna – teorie kapitału społecznego.....	4
Scenariusz i przebieg warsztatów.....	7
Zasoby kulturotwórcze, aktorzy społeczni i ważne miejsca	9
Propozycje projektów.....	16
Rekomendacje	21
Literatura	25
Aneks – scenariusz warsztatu	25

Wstęp

Raport „Gotowość mieszkańców gminy Daleszyce do podejmowania oddolnych inicjatyw związanych z życiem kulturalnym” opracowany został przez socjologów z Fundacji Socjometr na zlecenie Miejsko Gminnego Ośrodka Kultury w Daleszycach. Jest on wyrazem dbałości pracowników Ośrodka o wysoki poziom usług świadczonych na rzecz mieszkańców gminy. Zleceniodawcy raportu postawili nas przed interesującym wyzwaniem – musieliśmy zaprojektować i przeprowadzić warsztaty, które w formie angażujących mieszkańców zadań pozwolą na zebranie danych na temat kapitału społecznego i zasobów kulturotwórczych społeczności lokalnej. Analiza tych danych miała następnie doprowadzić do sformułowania rekomendacji, które pozwolą zwiększyć liczbę mieszkańców uczestniczących w oddolnych inicjatywach związanych z życiem kulturalnym.

W niniejszym raporcie bardzo szczegółowo przedstawiamy dane zebrane w czasie warsztatów. Wierzymy, że drobiazgowy wyliczanie istotnych dla gminy organizacji, instytucji, ludzi i miejsc będzie dobrą bazą do tworzenia projektów i podejmowania działań angażujących jak największą ich liczbę. Zestawienie w jednym miejscu ważnych aktorów społecznych doprowadziło nas do ciekawych wniosków, które być może będą

zaskakujące także dla zleceniodawców raportu. O wartości przeprowadzonych analiz najlepiej świadczyć będą inicjatywy, które zostaną podjęte dzięki sformułowanym rekomendacjom. Ufamy, że nasza praca przyczyni się do rozwoju kapitału społecznego gminy Daleszyce i pozwoli na dalsze doskonalenie metod pracy i oferty Miejsko Gminnego Ośrodka Kultury.

Cel badań i oczekiwane rezultaty

Ogólnym celem projektu, w ramach realizacji którego został przygotowany niniejszy raport był zwiększenie zaangażowania mieszkańców gminy Daleszyce w inicjatywy związane z życiem kulturalnym. Ta ogólna wytyczna przełożyła się na określenie celów przeprowadzonych badań, którymi były:

- Identyfikacja i zmapowanie najważniejszych aktorów społecznych z terenu gminy,
- Identyfikacja zasobów kulturotwórczych,
- Sformułowanie rekomendacji.

Wymienione powyżej główne cele badań zostały sformułowane w oparciu o teorie kapitału społecznego. Przeprowadzona na ich podstawie konceptualizacja badań doprowadziła do opracowania scenariusza warsztatów diagnostycznych, który został omówiony w dalszej części raportu. Oczywiście sama realizacja badań i sformułowanie rekomendacji nie pozwolą na osiągnięcie efektów założonych przez Miejsko Gminny Ośrodek Kultury w Daleszycach. Wynikające z badań zalecenia powinny przełożyć się na:

- Zacieśnienie współpracy pomiędzy Miejsko-gminnym Ośrodkiem Kultury w Daleszycach oraz innymi instytucjami, organizacjami oraz nieformalnymi grupami działającymi na terenie gminy,
- Wsparcie inicjatyw oddolnych mieszkańców gminy Daleszyce,
- Doskonalenie pracy Miejsko Gminnego Ośrodka Kultury w Daleszycach, lepsze dostosowanie się do potrzeb mieszkańców,
- Zwiększenie wydarzeń rozrywkowo-kulturalnych dostępnych szerokiej liczbie odbiorców.

Efektem działań podjętych zgodnie z taką logiką interwencji powinno być z kolei zwiększenie zaangażowania mieszkańców gminy Daleszyce w inicjatywy oddolne, przejawiające się w:

- Podwyższeniu świadomości mieszkańców w zakresie kształtowania życia kulturalnego i społecznego w ramach społeczności lokalnych,
- Integracji różnych środowisk przy tworzeniu wydarzeń kulturalnych,
- Pobudzeniu do działania osób o niskiej aktywności społecznej.

Podstawa teoretyczna – teorie kapitału społecznego

Zagadnienie kapitału społecznego jest przedmiotem tak teoretycznych rozważań, jak i badań empirycznych prowadzonych przez socjologów na całym świecie. Jedne z najpopularniejszych ujęć teoretycznych tego zagadnienia zaproponowali Pierre Bourdieu i Robert Putnam. Pierwszy z nich ujmował kapitał społeczny jako zasób jednostki bądź grupy, będący efektem sieci powiązań z innymi jednostkami bądź grupami, budowanych na bazie wzajemnej znajomości¹. Robert Putnam podkreślał z kolei grupowy charakter społecznego kapitału, wskazując, iż owa forma kapitału „odnosi się do takich cech organizacji społecznej jak zaufanie, normy i powiązania, które mogą zwiększyć sprawność społeczeństwa ułatwiając skoordynowane działania”².

Kapitał społeczny bywa definiowany w kategoriach międzyludzkich i międzygrupowych sieci. Tego rodzaju ujęcie zostało zaproponowane między innymi przez Lee, Arnason, Nightingale oraz Shucksmith, którzy zaznaczali, iż „jedynie w wyniku społecznych powiązań, sieci aktorów społecznych, ów społeczny kapitał może być mobilizowany i wykorzystywany”. Autorzy owe sieci aktorów określali jako „pewne właściwości określonych powiązań społecznych, które umożliwiają pozyskiwanie korzyści”.³ Obecność społecznych sieci wydaje się być niezwykle ważnym elementem kapitału społecznego, ale nie jedynym.

W tym miejscu warto zwrócić uwagę, że wspólną cechą omawianych tu podejść jest ujmowanie kapitału społecznego jako zasobu jednostek i tworzonych przez nie grup, który w różnym stopniu może sprzyjać ich zdolnościom do podejmowania jednostkowych bądź kolektywnych działań.

---

¹ P. Bourdieu, L. J. D. Wacquant, *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*, s. 104-105.

² R. Putnam, *Demokracja w działaniu: Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, s. 258.

³ J. Lee J., Arnason, A. i in., *Networking: social capital and identities in European rural development*, s. 271.

Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęte zostanie możliwie najszersze rozumienie kapitału społecznego, które grupuje wszystkie wymienione powyżej wymiary tego pojęcia. Za Grootaertem i van Bastelaerem przyjmuje się, iż na kapitał społeczny składają się: instytucje, powiązania pomiędzy ludźmi, postawy, wartości⁴.

Wymienione elementy kapitału społecznego odnoszą się do jego dwóch zasadniczych wymiarów. Pierwszy z nich, określany mianem kapitału strukturalnego, definiowany jest jako „relatywnie obiektywne i obserwowalne struktury społeczne, jak sieci, związki i instytucje, a także reguły i procedury, które nimi kierują”⁵. Z kolei drugim wymiarem kapitału społecznego jest kapitał poznawczy, który odnosi się do „bardziej subiektywnych i nienamacalnych elementów, takich jak ogólnie akceptowane postawy i wzorce zachowań, podzielane wartości, wzajemność oraz zaufanie”⁶.

Istotne, że rozróżnienie na kapitał strukturalny i poznawczy nie ma charakteru dychotomicznego. Pojęcia te odnoszą się raczej do dwóch współistniejących wymiarów tego samego zjawiska. Myśl tę rozwijają Krishna i Shrader, postulując aby strukturalny wymiar kapitału społecznego traktować jako swoistą predyspozycję do zbiorowego działania, a kapitał poznawczy jako czynnik je ułatwiający. Zatem dopiero wzięcie pod uwagę obu tych wymiarów pozwala na właściwą ocenę potencjału danej wspólnoty do zbiorowego działania⁷.

Zaprezentowane powyżej ujęcie kapitału nie tylko w syntetyczny sposób opisuje wszystkie wymiary kapitału społecznego, ale umożliwia także badanie go poprzez obserwację konkretnych zjawisk zachodzących w rzeczywistości społecznej. Innymi słowy, dostarcza ono wskaźników, które pozwalają na pomiar kapitału społecznego w konkretnych zbiorowościach i organizacjach, a przez to określenie ich zdolności do podejmowania działań. Kapitał strukturalny może być zatem utożsamiany z ułatwieniami lub utrudnieniami strukturalnymi, jakie wytwarzają organizacje lub sieci.

Porównując wskaźniki kapitału strukturalnego i wskaźniki kapitału poznawczego, stwierdzić można, że sytuują się one na przeciwległych końcach kontinuum wyznaczonego

---

⁴ C. Grootaert, T. van Bastelaer, *Understanding and Measuring Social Capital. A Multidisciplinary Tool for Practitioners*, s. 5.

⁵ Tamże, s. 3.

⁶ Tamże, s. 5.

⁷ A. Krishna, E. Shrader, *The Social Capital Assessment Tool: Design and Implementation*, s. 19.

przez pojęcia obiektywności i subiektywności. O ile w przypadku wymiaru strukturalnego, przedmiotem zainteresowania socjologa są przede wszystkim obiektywnie istniejące strukturalne ułatwienia, to analiza kapitału poznawczego wymaga odwołania się do sądów i opinii jednostek będących członkami danej społeczności. W odniesieniu do jednostek wskaźnikiem tego wymiaru kapitału będzie na przykład poziom przestrzegania przez nie norm społecznych, który wpływa na zdolność do podejmowania działań kolektywnych. Badanie sądów i opinii jednostek pozwala na określenie zaufania oraz prestiżu danej instytucji, które należą do istotnych (ale niejedynych) aspektów kapitału poznawczego. Odwołując się kolejny raz do uproszczonego przykładu, można wskazać dwie zakorzenione w strukturze społecznej organizacje, z których jedna cieszy się dużym zaufaniem i prestiżem, druga zaś mimo swej równie ważnej strukturalnie roli (równie wysokiego poziomu kapitału strukturalnego) nie jest postrzegana jako godna zaufania i prestiżowa (a zatem ma niski poziom kapitału poznawczego). Obie te organizacje będą dysponowały różnymi możliwościami podejmowania działań i dalszego generowania własnego kapitału społecznego, jak i kapitału społecznego szerszej zbiorowości, której część tworzą.

Powyższy przykład dobrze obrazuje to, w jaki sposób strukturalny i poznawczy wymiar kapitału społecznego nierozłącznie splatają się ze sobą. Ułatwienia strukturalne sprzyjają generowaniu poznawczego kapitału społecznego, dla uproszczenia ujętego w powyższym przykładzie jedynie jako prestiż i zaufanie. Jednak posiadanie ułatwień strukturalnych nie jest tożsame z wysokim poziomem kapitału poznawczego. Jak zostało to wskazane, jest on także wypadkową czynników subiektywnych, takich jak opinie i postawy jednostek.

Rozpatrując to z perspektywy działań zbiorowych, można stwierdzić, że posiadając pewne predyspozycje (poznawczy wymiar kapitału) i korzystając z pewnych ułatwień strukturalnych, jakie stwarzają organizacje i sieci (wymiar strukturalny), podejmuje się określone działania, mające przynieść społeczny efekt.

Jednym z głównych wymiarów kapitału społecznego jest zaufanie. Stanowi ono jeden z najczęściej pojawiających się wątków w opracowaniach i analizach dotyczących tego zagadnienia. Można powiedzieć, że w pewnym sensie zaufanie stanowi „fundament życia społecznego”, gdyż bez przekonania, że „można wierzyć drugiej osobie, cudzemu słowu, diagnozie czy obietnicy, nie da się dobrze funkcjonować ani w rodzinie, ani w biznesie, ani

w państwie”. Jest ono zatem ściśle związane z poznawczym wymiarem kapitału społecznego. Z drugiej strony, aby działania oparte na zaufaniu mogły być podejmowane, konieczne są odpowiednie warunki strukturalne.

Scenariusz i przebieg warsztatów

Zaprezentowane w poprzednim paragrafie teorie kapitału społecznego mogą wydawać się ze względu na swoją abstrakcyjność bardzo odległe od zjawisk, które zachodzą wokół nas. Postanowiliśmy jednak odwołać się do nich by pokazać podstawy na jakich oparliśmy zastosowane techniki zbierania i analizy danych i dzięki temu w pewien sposób uprawomocnić je. Zadanie przed jakim stanęliśmy polegało na stworzeniu narzędzi, które w prosty i szybki sposób pozwolą zebrać dane na temat zdolności mieszkańców gminy Daleszyce w angażowanie się w oddolne inicjatywy. Odwołując się do języka zastosowanych teorii można powiedzieć, że naszym celem była ocena zasobów kapitału społecznego, jakim dysponuje społeczność lokalna oraz zarekomendowanie działań, które umożliwią jego pomnażanie i lepsze wykorzystanie poprzez działania w sferze kultury.

Warsztaty diagnostyczne przeprowadzone zostały w miejscowościach na terenie gminy Daleszyce. Wzięli w nich udział przedstawiciele różnych grup mieszkańców, dzięki czemu uzyskane wyniki można uznać za miarodajne, tzn. oddające zróżnicowanie społeczności lokalnej. Uczestnicy warsztatów byli dopierani celowo. W czasie tego procesu zwrócono uwagę by dobrze reprezentowane były grupy zagrożone wykluczeniem społecznym: osoby w wieku senioralnym, osoby z niepełnosprawnościami, mieszkańcy mniejszych miejscowości. Uczestnicy warsztatów wykonywali zlecone przez moderatorów zadania pracując w zróżnicowanych grupach liczących maksymalnie sześć osób.

Scenariusz warsztatu diagnostycznego składał się z trzech głównych modułów, które miały dostarczyć danych umożliwiających udzielenie odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Pierwszy z nich zatytułowany został „Diagnoza aktorów w lokalnej społeczności”. W ramach tego modułu uczestnicy wykonywali następującą sekwencję działań:

1. Narysowanie na dużym, czystym arkuszu papieru konturu gminy, który miał utworzyć jej schematyczną mapę.

2. Zaznaczenie na stworzonej mapie ważnych dla życia gminy miejsc, osób, organizacji i instytucji.
3. Prezentacja map przez grupy i charakterystyka zidentyfikowanych aktorów społecznych i istotnych miejsc.

Zadanie w ramach moduły pierwszego miało pozwolić na zdiagnozowanie zasobów kulturotwórczych oraz zmapowanie kapitału społecznego gminy. Mapy pozwoliły na bardzo precyzyjne określenie, gdzie znajdują się aktorzy społeczni, którzy mogą być brani pod uwagę jako potencjalni partnerzy w realizowanych projektach. Najbardziej rozpoznawalni aktorzy mają największą szansę na realizację oddolnych inicjatyw, w które w szerszym zakresie angażować będą się mieszkańcy gminy. Z drugiej strony, mapy pokazały także, które sołectwa wymagają wzmocnienia kapitału społecznego, ponieważ mieszkańcy gminy nie są w stanie wskazać potencjalnych partnerów z ich terenu. Trzecim ważnym efektem realizacji tego zadania było wskazanie do jakich grup powinny być kierowane działania związane z życiem kulturalnym. Zdiagnozowano także potencjał współpracy pomiędzy różnymi aktorami i przedstawicielami różnych grup mieszkańców. Nie ulega wątpliwości, że w gminie potrzebne są działania łączące przedstawicieli różnych grup, co znalazło odzwierciedlenie w rekomendacjach przedstawionych w dalszej części raportu.

Mapowanie kapitału społecznego pozwoliło na pozyskanie przydatnych danych. Powinny one zostać wykorzystane przez mieszkańców gminy przygotowujących oddolne inicjatywy. Z tego względu w niniejszym raporcie przedstawiamy nie tylko wnioski z przeprowadzonej analizy zebranych danych, ale zamieszczamy także szczegółowy wykaz zdiagnozowanych zasobów.

Na drugi moduł składała się realizacja jednego zadania. Poszczególne grupy miały wymyślić atrakcyjny slogan, który mógłby zostać wykorzystany przez władze gminy do zachęcenia mieszkańców do udziału w życiu kulturalnym. Zadanie to miało nie tylko pobudzić kreatywność uczestników warsztatów i wprowadzić ich na właściwy sposób myślenia przed realizacją zadań składających się na trzeci moduł, ale miało także dostarczyć danych pozwalających na przeprowadzenie bardzo uproszczonej analizy semantycznej. Uznaliśmy, że słowa i składnia użyte przez uczestników warsztatów mogą wiele powiedzieć na temat ich percepcji życia kulturalnego społeczności lokalnej.

Chceliśmy, żeby opracowane rekomendacje były kompatybilne nie tylko z zasobami kapitału społecznego, ale także z rodzajem kapitału kulturowego specyficznego dla mieszkańców gminy.

Najbardziej czasochłonne były zadania realizowane w ramach trzeciego modułu. Każda z grup na danym warsztacie poproszona została o przygotowanie propozycji działań, które mogliby zrealizować mieszkańcy gminy, by wprowadzić w życie wymyślony wcześniej slogan promujący uczestnictwo w kulturze. Dodatkowo, uczestnicy warsztatów musieli swoje propozycje przygotowywać przy udziale jak największej liczby zdiagnozowanych uprzednio aktorów społecznych oraz zasobów kulturotwórczych.

Podobnie, jak w przypadku mapowania kapitału społecznego, tak również zadanie w trzecim module warsztatu miało realizować kilka celów. Oczywiście jest, że zaproponowane inicjatywy miały stanowić inspirację dla mieszkańców gminy planujących podejmować oddolne działania w sferze kultury. Zebrane dane poddano jednak również analizie, która miała wykazać:

- Jakie sieci partnerów mogą zdaniem mieszkańców podejmować wspólne działania,
- Do kogo powinny być kierowane działania oraz jakie grupy szczególnie wymagają aktywizacji,
- W których miejscowościach jest największe zapotrzebowanie na podejmowanie działań w sferze kultury,
- Jakich efektów działań oczekują mieszkańcy gminy.

Osoby zainteresowane szczegółowym przebiegiem warsztatu mogą zapoznać się z jego scenariuszem, który został zamieszczony w Aneksie.

Zasoby kulturotwórcze, aktorzy społeczni i ważne miejsca

Poniżej prezentujemy szczegółową listę wszystkich zmapowanych zasobów kulturotwórczych gminy, ważnych aktorów społecznych (ludzi, instytucji, organizacji, grup nieformalnych) oraz miejsc istotnych dla życia społeczności lokalnej. Lista ta powinna służyć jako swoisty katalog, zasobnik i źródło inspiracji dla osób planujących realizację oddolnych inicjatyw kulturalnych w Daleszycach i okolicznych miejscowościach. Katalog ten powinien być także bardzo przydatny dla pracowników Miejsko Gminnego Ośrodka

Kultury oraz innych gminnych instytucji – znajduje się w nich wielu partnerów, których można uwzględnić w przyszłych działaniach.

Suków:

- Koło Gospodyń Wiejskich
- Zespół ludowy
- Ochotnicza Straż Pożarna
- Szkoła
- Pomnik Ofiar II wojny światowej
- „Orlik”
- Ośrodek Zdrowia
- Świetlica wiejska
- Biblioteka
- Szkółka leśna/ gospodarstwo ogrodnicze
- Apteka
- Stacja paliw
- Hotele i restauracje „Korbowa Koliba” i „Sosnowy dworek”
- Firma Styrbet (produkcja styropianu)
- A-Z auto części (firma)

Kaczyn:

- Zabytkowe kaplica, cmentarz, kościół

Marzysz

- Koło Gospodyń Wiejskich
- Szkoła
- Twórcy ludowi (Zespół Pieśni Ludowej, Męski Zespół „Kumatry”, dziecięcy zespół folklorystyczny „Marzyskie Skowronki”)
- Znani ludzie (Genowefa Pigwa, Teresa Klimczak – założycielka zespołów ludowych)
- Agroturystyka
- Stadnina koni
- Ruiny młyna i tartaku
- Stowarzyszenie Przyjaciół Marzysza

Niestachów:

- Koło Gospodyń Wiejskich
- Ochotnicza Straż Pożarna

- Stacja narciarska
- Kościół
- Dom weselny

Kranów:

- Świetlica wiejska
- Świetlica multimedialna „Orange”
- Gospodarstwo agroturystyczne
- Gospodarstwo ogrodnicze

Borków:

- Zalew
- Szkoła
- Agroturystyka
- Stadnina koni
- Hotele
- Ośrodek wypoczynkowy Uroczysko

Komórki:

- Ochotnicza Straż Pożarna
- Koło Gospodyń Wiejskich
- Plac zabaw
- Świetlica
- Zalew
- Schronisko dla Osób Bezdomnych MARKOT

Słupiec:

- Koło Gospodyń Wiejskich
- Kamieniołomy
- Szkoła
- Boisko sportowe
- LZS „Amator” Słupiec

- Plac zabaw „Nivea”
- Rezerwat „Białe Ługi”
- Ruiny zabytkowego młyna
- Rzeka Belnianka

Szczecno:

- Koło Gospodyń Wiejskich
- Ochotnicza Straż Pożarna
- Szkoła podstawowa
- Boisko
- Kościół
- Plac zabaw
- Ośrodek zdrowia
- Biblioteka
- Restauracja La Cucina
- Cmentarz

Trzemosna:

- Świetlica
- Siedziba LGD
- Góra Kamień

Brzechów:

- Koło Gospodyń Wiejskich
- Szkoła
- Stowarzyszenie
- Boisko
- Dom weselny „Ojcowy dwór”

Daleszyce:

• Stowarzyszenie kobiet wiejskich gminy Daleszyce	• Koło Gospodyń Wiejskich
	• Ochotnicza Straż Pożarna

- Kościół
- Dom Ludowy
- Urząd Miasta i Gminy
- Szkoły
- Boiska
- Miejsko Gminny Ośrodek Kultury
- Ośrodek zdrowia
- Stacja paliw
- Rynek
- Żłobek
- Biblioteka
- MGKS Spartakus
- Chór, orkiestra dęta
- Zespół taneczny „Kryształki”
- Mazoretki
- Nadleśnictwo
- Zakład Masarski
- Bank
- Lyovit (firma)
- Awex (producent wędlin)
- JOWITA (sprzedaż samochodów)
- KSKS Vento Bike team
- Cmentarz
- Wieża widokowa
- Świetlica Integracyjno-wspierająca „Promyczek”
- Miejsko Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej
- Zakład Usług Komunalnych
- Historia związana z Gustawem Herlingiem-Grudzińskim

Niwy:

- Koło Gospodyń Wiejskich
- Świetlica
- Plac zabaw
- Restauracja „Szlak Smaku”
- Firma TES
- Sklep przemysłowy
- Skład opału

Smyków:

- Koło Gospodyń Wiejskich
- Ochotnicza Straż Pożarna
- Świetlica

Sieraków:

- Szkoła
- Boisko sportowe
- Dom weselny

Widetki:

- Koło Gospodyń Wiejskich
- Świetlica
- Zespół ludowy „Wesołe Gosposie”
- Kaplica
- Sołtys

Cisów:

- Koło Gospodyń Wiejskich
- Ochotnicza Straż Pożarna
- Świetlica
- Przedszkole
- Kościół
- Rezerwat przyrody
- Ścieżka dydaktyczna
- Pomniki „Barabasza”, Hauke Bosaka, Krzyż Partyzanta
- Rzeka czarna
- Cmentarz
- Agroturystyka
- Gospodarstwo ekologiczne
- Hotel „Leśny dworek”
- Sołtys, radny

Mójcza:

- Kościół
- Ochotnicza Straż Pożarna
- Szkoła Podstawowa
- Restauracja
- Koło Gospodyń Wiejskich

Wnioski z analizy zasobów:

- Poszczególne grupy mapujące zasoby w ramach przeprowadzonych warsztatów przygotowały różniące się od siebie mapy. Przykładowo, różne grupy uwzględniły w swojej analizie różne miejscowości. Dzięki zaangażowaniu osób z różnych części gminy reprezentujących różne kategorie mieszkańców udało się zatem stworzyć w wysokim stopniu kompletną listę zasobów kulturotwórczych, ważnych aktorów społecznych oraz miejsc istotnych dla szerszej zbiorowości, jaką tworzą wszyscy mieszkańcy gminy Daleszyce.

- Liczba zasobów kulturotwórczych oraz ważnych aktorów społecznych jest, co nie może zaskakiwać, w stolicy gminy. Za mocną stronę obszaru należy jednak uznać to, że zasoby są w miarę równomiernie rozłożone – Daleszyce nie dominują w tym zakresie znacząco nad pozostałymi miejscowościami. Proporcjonalne rozłożenie zasobów nie przekłada się na równą ilość inicjatyw związanych z życiem kulturalnym. W tym przypadku najmniejsze sołectwa odstają do większych miejscowości.
- Na powyższej liście znalazły się wszystkie gminne instytucje. W niewielkim stopniu reprezentowany jest jednak sektor pozarządowy. Wynika to z dwóch faktów. Po pierwsze na obszarze gminy ciągle działa niewiele silnych lokalnych organizacji, dominują grupy nieformalne. Najsilniej reprezentowane są Koła Gospodyń Wiejskich oraz Ochotnicze Straże Pożarne, które działają niemal w każdej miejscowości. Po drugie, ciągle za mało jest projektów realizowanych wspólnie przez gminne instytucje oraz organizacje pozarządowe. Najlepiej świadczy o tym fakt, że większość organizacji, które znalazły się na liście została zgłoszona przez lokalną liderkę, która ma bardzo dobre rozeznanie w społeczności lokalnej.
- Na liście brakuje lokalnych liderów, osób które inspirują innych do działania. Ich brak lub niemożność ich zidentyfikowania należy uznać za słabą stronę instytucji i organizacji działających na rzecz kultury w gminie Daleszyce.
- Mocną stroną sektora kultury w gminie Daleszyce jest obecność na jej terenie zespołów i twórców ludowych. Zasobem, który jest bardzo ważny i w przyszłości powinien być wykorzystywany są Koła Gospodyń Wiejskich. Potencjalnymi partnerami do współpracy są także Ochotnicze Straże Pożarne. Gminne instytucje powinny wspierać tego typu organizacje działające w terenie, ponieważ one umożliwiają dotarcie do niezaangażowanych w życie kulturalne mieszkańców.
- Na terenie gminy podejmowanych jest wiele inicjatyw związanych z kulturą fizyczną. Z przeprowadzonej diagnozy wynika, że już w przeszłości tego typu działania były wspierane przez Miejsko Gminny Ośrodek Kultury. Współpracę w tym zakresie ułatwia infrastruktura jaką dysponuje MGOK. Sport jest ważnym zasobem kulturotwórczym w gminie Daleszyce.

- Gmina Daleszyce należy do lepiej gospodarczo rozwiniętych obszarów województwa świętokrzyskiego. Na stworzonej liście istotnych aktorów społecznych znalazło się całkiem sporo przedstawicieli sektora gospodarczego.
- Istotnym zasobem kulturotwórczym są tradycje kulinarne. Co więcej, istnieje sporo firm związanych z gastronomią, takich jak np. zakłady produkujące żywność, gospodarstwa ogrodnicze i ekologiczne, restauracje, koła gospodyń wiejskich. Gęstość zaludnienia gminy oraz bliskość stolicy województwa powodują także, że istnieje tu duży rynek wewnętrzny i popyt na produkty żywnościowe. Można powiedzieć, że w gminie Daleszyce występują wszystkie elementy łańcucha żywnościowego – „od zagrody do stołu”.
- Oprócz firm związanych z produkcją i sprzedażą żywności w miejscowościach gminy Daleszyce występuje także sporo firm związanych z motoryzacją.
- Do zasobów kulturotwórczych należy zaliczyć także dziedzictwo przyrodnicze. Przeprowadzone warsztaty wskazują, że zasoby przyrodnicze są uznawane za ważne przez mieszkańców. Nie kojarzą się one wprost z kulturą, ale nie ulega wątpliwości, że należy je traktować nie tylko jako specyficzne obiekty materialne, ale także jako skupione wokół nich idee, tradycje, legendy, emocje. Te specyficzne sposoby percepcji zasobów przyrodniczych powodują, że stanowią one ważny element kultury lokalnej społeczności.
- W województwie świętokrzyskim podtrzymywana jest pamięć o walkach partyzanckich toczonych w czasie powstania styczniowego oraz II wojny światowej. Także w gminie Daleszyce obecne są tego typu tradycje – stanowią one ważny zasób możliwy do wykorzystania w oddolnych projektach.

Propozycje projektów

Poniżej prezentujemy wybrane przykłady projektów zaproponowanych przez uczestników warsztatów diagnostycznych w ramach realizacji zadań składających się na ich trzeci moduł. Szczegółowe wnioski z analizy tych propozycji zostały przedstawione w kolejnym paragrafie. Warto jednak zwrócić uwagę, że poniższe propozycje projektów same w sobie są rekomendacjami. Pomysły uczestników warsztatów mogą być z łatwością zamienione w możliwe do zrealizowania projekty. Liczymy, że ten raport przyczyni się do ich rozpropagowania, dzięki czemu jak największa liczba z nich zostanie podjęta i przyczyni

się do wzrostu zaangażowania mieszkańców gminy Daleszyce w oddolne inicjatywy w sferze kultury.

Plenerowy teatr

Realizator: Rada Sołecka z Marzysza, Stowarzyszenie Przyjaciół Marzysza, Koło Gospodyń Wiejskich z Marzysza

Miejsce: plac przyszkolny w Marzyszu

Grupa docelowa: mieszkańcy sołectwa Marzysz: dzieci, młodzież, dorośli i seniorzy

Oczekiwane efekty: wzmacnianie więzi między różnymi pokoleniami, zwiększenie liczby mieszkańców sołectwa biorących udział w wydarzeniach kulturalnych, budowanie zaufania między mieszkańcami sołectwa, budowanie kompetencji potrzebnych do korzystania z oferty teatrów.

Koło Teatralne dla seniorów

Realizator: Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach

Miejsce: pomieszczenia należące do gminy, teatry w większych miastach (wyjazdy studyjne dla seniorów)

Grupa docelowa: seniorzy z gminy Daleszyce

Oczekiwane efekty: powstanie nowej organizacji skupiającej seniorów – koła teatralnego, aktywizacja osób w wieku senioralnym, propagowanie aktywnych sposobów przeżywania „jesieni życia”, kreowanie pozytywnego wizerunku starszych osób.

Turniej trzech pokoleń – zawody sportowe

Realizator: Rada Sołecka z Marzysza, Stowarzyszenie Przyjaciół Marzysza, Koło Gospodyń Wiejskich z Marzysza

Miejsce: plac przyszkolny w Marzyszu

Grupa docelowa: mieszkańcy sołectwa Marzysz: dzieci, młodzież, dorośli i seniorzy

Oczekiwane efekty: promocja zdrowego trybu życia, intensyfikacja kontaktów pomiędzy przedstawicielami różnych pokoleń, aktywizacja osób starszych.

„Nasze Daleszyce – piękne okolice”: konkurs plastyczno-fotograficzny i wystawa prac

Realizator: Stowarzyszenie Przyjaciół Marzysza, Koło Gospodyń Wiejskich z Marzysza

Rada Sołecka z Marzysza

Miejsce: plac przyszkolny w Marzyszu

Grupa docelowa: mieszkańcy sołectwa „Marzysz”

Oczekiwane efekty: zwiększenie liczby mieszkańców tworzących prace plastyczne lub zajmujących się fotografią, promocja sztuki jako wartościowego sposobu spędzania wolnego czasu, wzmacnianie tożsamości lokalnej, budowanie postaw proekologicznych i zachęcanie mieszkańców do działań na rzecz zachowania dziedzictwa przyrodniczego gminy.

„Miniparagedon – zawody sportowe”

Realizator: Miejsko Gminny Ośrodek Kultury

Miejsce: boisko w Daleszycach

Grupa docelowa: dzieci i młodzież z terenu całej gminy Daleszyce

Oczekiwane efekty: integracja młodych ludzi z terenu gminy, propagowanie kultury fizycznej i zdrowego stylu życia

„Czytać każdy może – czytanie naszą pasją”

Realizator: Miejsko Gminna Biblioteka Publiczna

Miejsce: siedziba biblioteki w Daleszycach

Grupa docelowa: osoby korzystające z biblioteki oraz jej potencjalni nowi klienci – warunkiem uczestnictwa dla obecnych czytelników będzie przyprowadzenie ze sobą osoby, która jeszcze nie jest klientem biblioteki

Oczekiwane efekty: stworzenie okazji do regularnych spotkań osób zaangażowanych w czytelnictwo, zachęcenie mieszkańców gminy do czytelnictwa.

Wieczory czytelnicze

Realizator: Stowarzyszenie Przyjaciół Marzysza, Koło Gospodyń Wiejskich z Marzysza

Rada Sołecka z Marzysza,

Miejsce: plac przyszkolny w Marzyszu

Grupa docelowa: mieszkańcy sołectwa „Marzysz”

Oczekiwane efekty: integracja międzypokoleniowa, zwiększanie liczby aktywnych czytelników, budowanie zaufania pomiędzy mieszkańcami poprzez stworzenie platformy do wymiany myśli.

Piknik integrujący sołectwa z gminy Daleszyce

Realizator: Urząd Miasta i Gminy Daleszyce, Miejsko Gminny Ośrodek Kultury, Miejsko Gminna Biblioteka Publiczna, sołtysi

Miejsce: Ośrodek wypoczynkowy „Uroczysko” w Borkowie

Grupa docelowa: mieszkańcy gminy Daleszyce

Oczekiwane efekty: integracja mieszkańców, intensyfikacja kontaktów pomiędzy mieszkańcami różnych sołectw, budowanie zaufania pomiędzy mieszkańcami gminy.

„Marzyskie granie” – wiejska zabawa ludowa

Realizator: Stowarzyszenie Przyjaciół Marzysza, Koło Gospodyń Wiejskich z Marzysza

Rada Sołecka z Marzysza,

Miejsce: plac przyszkolny w Marzyszu

Grupa docelowa: mieszkańcy sołectwa „Marzysz”

Oczekiwane efekty: zbieranie informacji na temat dziedzictwa kulturowego Marzysza – muzyki, tańców, śpiewu, zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, wzmacnianie tożsamości lokalnej.

„Ludowe wesele” – inscenizacja tradycyjnego obrzędu ludowego

Realizator: Koła gospodyń wiejskich z terenu gminy Daleszyce, twórcy ludowi, gminne instytucje

Miejsce: Miejsko Gminny Ośrodek Kultury

Grupa docelowa: wszyscy mieszkańcy gminy Daleszyce, w szczególności przedstawiciele pokolenia seniorów oraz dzieci i młodzieży

Oczekiwane efekty: zebranie informacji na temat tradycji ludowych, budowanie związków ze społecznością lokalną i wzmacnianie tożsamości lokalnej, przekazanie wiedzy na temat tradycyjnych obrzędów najmłodszym mieszkańcom gminy.

„Cudze chwalicie, swego nie znacie” – rajd po ścieżka dydaktyczno-przyrodniczych na terenie gminy Daleszyce

Realizator: grupy nieformalne z terenu całej gminy, wszystkie szkoły, Miejsko Gminny Ośrodek Kultury, Miejsko Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

Miejsce: teren całej gminy Daleszyce

Grupa docelowa: mieszkańcy gminy Daleszyce ze szczególnym uwzględnieniem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

Oczekiwane efekty: zwiększenie wiedzy na temat dziedzictwa przyrodniczego i kulturalnego gminy Daleszyce, propagowanie zdrowego stylu życia, aktywizacja osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, integracja i budowanie zaufania między mieszkańcami.

Konkurs wiedzy o twórczości Gustawa Herlinga-Grudzińskiego

Realizator: Miejsko Gminna Biblioteka Publiczna, szkoły

Miejsce: Miejsko Gminny Ośrodek Kultury

Grupa docelowa: uczniowie z terenu gminy w wieku 13-19 lat

Oczekiwane efekty: aktywizacja młodzieży poprzez włączenie się w obchody roku Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, propagowanie czytelnictwa, krzewienie wiedzy na temat historii gminy.

Wydanie monografii o inicjatywach kulturalnych z terenu gminy Daleszyce

Realizator: Miejsko Gminny Ośrodek Kultury, współautorzy poszczególnych części publikacji: lokalni liderzy, twórcy, artyści, przedstawiciele zespołów oraz organizacji pozarządowych

Miejsce: teren całej gminy Daleszyce

Grupa docelowa: mieszkańcy gminy Daleszyce, ze szczególnym uwzględnieniem mieszkańców, którzy nie włączają się w życie kulturalne.

Oczekiwane efekty: budowanie tożsamości lokalnej, podniesienie poziomu wiedzy o działalności Miejsko Gminnego Ośrodka Kultury, propagowanie współpracy gminnych instytucji z przedstawicielami społeczności lokalnej, budowanie rozpoznawalności lokalnych liderów oraz twórców.

Wyjazd studyjny do miasta partnerskiego Dalešice w Czechach

Realizator: Miejsko Gminny Ośrodek Kultury, Urząd Miasta i Gminy Daleszyce

Miejsce: Dalešice

Grupa docelowa: mieszkańcy gminy rekrutowani z różnych grup, tak by oddać cały przekrój demograficznych społeczności lokalnej

Oczekiwane efekty: poznanie dobrych praktyk w zakresie inicjatyw oddolnych realizowanych w Czechach, propagowanie otwartości na inne kultury.

Rekomendacje

- Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury podejmuje wiele ciekawych inicjatyw. Realizowana jest między innymi akcja „W pogoni za Mikołajem”, odbywają się cykliczne zajęcia sportowe i artystyczne. W kontekście zgłaszanych przez mieszkańców pomysłów warto dalej rozwijać ofertę zajęć cyklicznych. Wydarzenia kampanijne, jednorazowe nie powinny także dominować wśród podejmowanych przez mieszkańców działań oddolnych. Preferowane powinno być tworzenie względnie trwałych platform komunikacji, wymiany myśli, spotkań i budowania zaufania między mieszkańcami. Takimi platformami mogą być realizowane wspólnie inicjatywy kulturalne.
- Niektóre ze zgłoszonych propozycji zakładają, że projekty będą realizowane przez gminne instytucje. Taki sposób myślenia może kłócić się z ideą oddolności. Nie zakłada ona oczywiście, że instytucje samorządowe muszą całkowicie wyłączać się z zadań po to by uzyskać ich oddolność. Chodzi tutaj raczej o ich filozofię działania. Instytucje mogą stwarzać ramy do podejmowania działań,

wspierać je organizacyjnie, ale projekty powinny przewidywać duży zakres swobodnego działania mieszkańców. Pracownicy gminy muszą zachęcać mieszkańców do dołączania do zapoczątkowanych przez instytucje działań i „przejmowanie” ich – zgłaszanie własnych pomysłów, współdecydowanie.

- MGOK już teraz współpracuje z zespołami i twórcami ludowymi. Tę współpracę należy bezwzględnie rozwijać. Wskazane jednak wydaje się, by działania w sferze kultury były połączeniem tradycji z nowoczesnością. Warto postawić na bardziej „nowoczesne” dziedziny sztuki – kino, fotografię, bardziej awangardowy teatr, multimedia. Zróżnicowana oferta kulturalna jest kluczem do szerokiego zaangażowania mieszkańców w działania z nią związane. Należy zwrócić uwagę, że na terenie gminy mieszka wiele wykształconych osób, mających bardziej rozwinięte potrzeby kulturalne. Osoby o niższych kompetencjach kulturowych powinni mieć możliwość edukowania się w tym zakresie oraz korzystania także z innych niż tradycje ludowe form życia kulturalnego.
- Większość z obecnie działających na terenie gmin organizacji lub grup nieformalnych podejmuje działania kierowane do mieszkańców w określonym wieku. Przykładowo, imprezy sportowe dedykowane są raczej młodym osobom, podczas gdy Koła Gospodyń Wiejskich czy zespoły ludowe skupiają starsze osoby. Wśród realizowanych przez mieszkańców oddolnych inicjatyw powinny znaleźć się projekty międzygeneracyjne, angażujące przedstawicieli różnych pokoleń. Podejmowanie tego typu inicjatyw jest także dobrym pomysłem na zwiększanie zaangażowania mieszkańców w działania oddolne. Dobrym przykładem takiego projektu łączącego różne generacje są międzypokoleniowe zawody sportowe. Tego typu projekty będą także przyczyniać się do integracji społeczności lokalnej.
- Daleszyce jako stolica gminy nie dominują bezwzględnie nad pozostałymi tworzącymi ją miejscowościami, jeśli chodzi o inicjatywy kulturalne i zasoby kapitału społecznego. Warto jednak wspierać inicjatywy oddolne w mniejszych miejscowościach. To w nich są najbardziej potrzebne tego typu działania, ponieważ są one oddalone od instytucji i organizacji skupionych w Daleszycach. W największej miejscowości gminy oferta kulturalna jest większa, właśnie ze względu na działalność gminnych instytucji oraz większych organizacji pozarządowych. W mniejszych miejscowościach konieczne jest rozwijanie kapitału

społecznego, którego wzmocnienie powinno stanowić przeciwwagę do niedogodności wynikających z oddalenia od centrum gminy.

- W gminie Daleszyce istnieje duży potencjał do podejmowania inicjatyw związanych z żywnością i tradycjami kulturalnymi. Występują tu, jak zostało to wykazane powyżej, wszystkie elementy łańcucha żywnościowego. Trzeba zwrócić uwagę, że jakkolwiek banalnie to brzmi, wspólne gotowanie i jedzenie zbliża ludzi. Działania w tym zakresie mają silny aspekt integrujący mieszkańców i sprzyjają generowaniu kapitału społecznego. Pod kątem przyszłych inicjatyw związanych z żywnością należałoby z pewnością przygotować bardziej pogłębioną diagnozę, pozwalającą na jeszcze lepsze zmapowanie wszelkiego rodzaju zasobów związanych z łańcuchami żywnościowymi i tradycjami kulinarnymi. Naturalnym partnerem w tego typu inicjatywach mogłaby być Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi”, która pracuje między innymi na rzecz rozwoju produktów lokalnych w regionie.
- Oddolne działania związane ze sportem i z żywnością można próbować rozwijać łącznie. Aktywność fizyczna i odpowiednie żywienie tworzą łącznie zdrowy styl życia. Projekty łączące te dwa aspekty mogłyby łączyć ze sobą różne grupy mieszkańców i różne pokolenia. Przykładowo, tego typu projekt mogłyby wspólnie podjąć klub sportowy i koło gospodyń wiejskich. Tego typu mariaże mogą wydawać się nieco egzotyczne, ale warto pomyśleć nad inspirowaniem i aktywizowaniem mieszkańców by byli oni zdolni do podejmowania tego typu innowacyjnych przedsięwzięć.
- Ważnym zasobem społeczności lokalnej są świetlice działające w kilku miejscowościach. Należy dążyć do tego by jak najwięcej inicjatyw odbywało się w nich i przy udziale zaangażowanych w ich działalność osób. Działania MGOK podejmowane w terenie, możliwie blisko ludzi będą miały największy wpływ na wzrost liczby oddolnych inicjatyw.
- Mapowanie kapitału społecznego wykazało, że w gminie jest niewielu liderów – osób, które inspirują i aktywizują do działania inne osoby. Z perspektywy celów, jakie stawia sobie Miejsko Gminny Ośrodek Kultury w Daleszycach, to niekorzystne zjawisko. MGOK musi posiadać swoich „agentów” poprzez których będzie działać w terenie. Są potrzebne osoby, które inicjowałyby oddolne działania i nadawały im

ton. Należy dążyć do tego, by w każdej z miejscowości posiadać takich sojuszników. Warto pomyśleć o jakichś specjalnych działaniach, np. szkoleniach dla tego typu liderów. W miejscowościach, w których ośrodek nie posiada takich współpracowników, prace ze społecznością należy rozpocząć od próby zidentyfikowania osób posiadających kompetencje liderские.

- W gminie Daleszyce należy postawić nie tylko na kształtowanie liderów, ale także na promowanie organizowania się. Mapowanie zasobów wskazuje, że w badanych miejscowościach istnieje niewiele NGO. Warto pomyśleć nad działaniami zachęcającymi mieszkańców do organizowania się. Oczywiście nie zawsze musi to przebiegać na zasadzie tworzenia podmiotów posiadających osobowość prawną. Bardzo cenne dla społeczności są także grupy nieformalne, ale pod warunkiem, że są one możliwe do zidentyfikowania i włączenia do działań. Grupy nieformalne nie muszą prowadzić działalności o charakterze ciągłym – wystarczy jeśli będą one posiadać zdolność „aktywizowania” się, gdy pojawi się potrzeba oddolnych działań. Takie formowanie się grup mieszkańców samo w sobie jest działaniem oddolnym. Realizacja niewielkich, lokalnych inicjatyw kulturalnych powinna sprzyjać wykształcaniu w społeczności umiejętności takiej samoorganizacji.
- Przeprowadzona diagnoza wykazała, że ważnym zasobem kulturotwórczym na terenie gminy są tradycje historyczne. Warto zachęcać mieszkańców do podejmowania inicjatyw z nimi związanych.
- Wsparciem i partnerem w projektach mogą być także lokalne firmy. Angażowanie się przedstawicieli sektora gospodarczego w inicjatywy kulturalne jest z pewnością dobrą praktyką. Osoby prowadzące firmy często mają kompetencje, które ułatwiają organizowanie się, planowanie i optymalizowanie kosztów. Przedsiębiorcy powinni zatem być włączani w różnego rodzaju inicjatywy oddolne. Ważne jest, by nie patrzeć na nich jedynie jako na potencjalnych sponsorów. Mogą oni wnieść do działań oddolnych znacznie więcej. Inną kwestią jest, że lokalne firmy często mają dość ograniczone możliwości w zakresie sponsoringu.

Literatura

Bourdieu P., Wacquant L. J. D., *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*, Wyd. Oficyna Naukowa, Warszawa 2001.

Grootaert, C., van Bastelaer T, *Understanding and Measuring Social Capital: A Multi-Disciplinary Tool for Practitioners*, World Bank, Washington 2002.

Krishna A., Shrader E., *The Social Capital Assessment Tool: Design and Implementation*, [w:] C. Grootaertae, T. van Bastelaer (red.), *Understanding and Measuring Social Capital. A Multidisciplinary Tool for Practitioners*, World Bank, Washington 2002, s. 17-38.

Lee, J., Arnason, A., Nightingale A., Shucksmith M., *Networking: social capital and identities in European rural development*, Sociologia Ruralis, vol 45, no. 4, 2005.

Putnam R. D., *Demokracja w działaniu: Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 1995.

Aneks – scenariusz warsztatu

1. Podział na grupy i wstęp – 15 minut

- a. Przedstawienie moderatorów, przedstawienie celu warsztatów.
- b. Tworzymy zróżnicowane grupy, np. młodzi, starzy, zespoły ludowe, instytucje itd.

2. Diagnoza aktorów w lokalnej społeczności – 30 minut

- a. Każda grupa otrzymuje arkusz z flipcharta. Zadanie: narysować na nim kontur gminy.
- b. W obrębie konturu należy zaznaczyć położenie ważnych aktorów (instytucji, znanych osób, organizacji), miejsc istotnych dla społeczności, miejsc w których dzieją się jakieś ciekawe rzeczy.
- c. Prezentacja:
  - i. Nie omawiamy dokładnie map. Porównujemy tylko jak różne grupy poradziły sobie z wyrysowaniem konturu gminy. Wyświetlamy mapę, żeby można było porównać wyobrażenia uczestników z faktycznym układem granic gminy.
  - ii. Każda grupa wymienia aktorów i miejsca. Najpierw notujemy wszystko na flipcharcie, a potem jeśli coś się powtarza dostawiamy kreski przy odpowiedniej pozycji.

- iii. Grupom przyznajemy mandaty w zależności od liczby wymienionych aktorów i miejsc. Te mandaty będzie można później wykorzystać w zadaniu związanym z projektami.
- iv. Zbieramy arkusze i w miarę możliwości zostawiamy na widoku. Na każdym arkuszu notujemy, która grupa go przygotowała.

3. Hasło promujące życie kulturalne w gminie – 15 minut

- a. Grupy mają za zadanie wymyślić atrakcyjny slogan, który władze gminy będą mogły wykorzystać by zachęcić mieszkańców do udziału w życiu kulturalnym.
- b. Każda grupa dostaje nowy arkusz – hasło należy zapisać na jego górze, tak, żeby zostało jeszcze dużo miejsca na dalsze notatki.
- c. Krótka prezentacja haseł, wraz z wyjaśnieniem idei jakie kryją się za przedstawionymi propozycjami.

4. Projekty mieszkańców gminy – 45 minut

- a. Zabieramy grupom ich flipcharty z hasłami i przekazujemy kolejnej grupie. Żadna z grup nie pracuje dalej nad swoją propozycją hasła.
- b. Zadanie: stworzyć listę działań, które należy podjąć by wprowadzić to hasło w życie:
  - i. Każda grupa ma wymyślić co najmniej 5 działań,
  - ii. Przekazać uczestnikom warsztatu, że mają nie przejmować się ograniczeniami budżetowymi - mają wymyślać realne działania, ale nie muszą wskazywać ich źródła finansowania,
  - iii. Propozycje zadań muszą angażować aktorów i wykorzystywać miejsca zmapowane w zadaniu 2 (uczestnicy mają dostęp do map stworzonych w jego trakcie),
- c. Wymyślone zadania muszą angażować wszystkich wybranych aktorów/miejsca.
- d. Zadania należy opisać w następujący sposób (moderator zapisuje poszczególne kategorie opisu na flipcharcie):
  - i. Nazwa zadania
  - ii. Realizator zadania i miejsce zadania
  - iii. Grupa docelowa
  - iv. Efekt – co ma przynieść to zadanie.
- e. Prezentacja wyników:

- i. Wprowadzić uczestników do odgrywania scenek: przedstawiciel grupy spotyka bogatego filantropa i ma minutę czasu na przekonanie go do sfinansowania propozycji działań
- ii. Grupy wybierają swoich przedstawicieli, którzy będą odgrywać scenki. Otrzymują także 5 minut czasu na naradzenie się i przygotowanie wystąpienia
- iii. Moderator odmierza czas w czasie prezentacji. Po minucie wystąpienie jest przerywane oklaskami od wszystkich uczestników.